

ШПАНИЈА – КОЛЕВКА ЕВРОПСКЕ СУРДОЛОГИЈЕ

Ненаг Глумбић

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд

Све до XVI века владало је мишљење да се људе особа не могу образовати. С обзиром на то да не могу да овладају њиховом људском децом нису имале право наслеђивања својих родитеља. Због склањања бракова између блиских сродника у аристократским породицама тога доба било је пуно људе деце, чије је образовање поверено шпанским монасима.

Први учитељ људских деце био је фрањевачки Педро Понсе де Леон. Иако његово подучавање није било ограничено само на њихово говор, он је постао познат управо по томе што је срушио уврежено мишљење да људе особе не могу да се науче њиховом говору. Своје подучавање увек је почињао писањем, а тек је пошто прелазио на њихово писмо.

Други познати учитељ људских деце био је Manuel Ramírez de Carrión. Насупрот Понсеовом методском поступку он је највише важње поклонио артикулацији писма, обесхрабрујући своје ученике да користе знаковни језик. Неки елементи његовог метода, попут мануелног алфабета, познати су нам захваљујући италијанцу Juan Pablo Boneta.

Ови учитељи људе деце су поставили темеље сурдологији као независној професији коју ће у осамнаестом веку основати Jacobo Rodríguez Pereira.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: људи, образовање, ручна азбука

УВОД

Почеци образовно-васпитног рада са глувом децом у Европи везују се за Шпанију XVI века. Медицински третмани, усмерени на лечење глувоће, постојали су и знатно раније. Тако нас, почетком XII века, свети Хилдегард од Бингена саветује да лаву одсечемо десно уво и да потом лавље уво прислонимо на уво глуме особе докле год се оно не загреје. При томе треба изговорати формулу у којој се наводи да ће „пацијент“

чути исто тако добро као што лав чује (према Marshark et al., 2001). Лако је у овом „третману“ препознати одлике Фрејзерове имитативне магије. Међутим, ни учење средњовековне медицине о равнотежи четири телесне течности није, са данашњег аспекта, много смисленије. Тако је јеврејски лекар, Pedro de Castro, препоручивао да се на обријано теме глуве особе, непосредно пред спавање, маже смеса направљена од алкохола, шалитре и горких бадема и да се, после буђења, пацијенту говори, не на уво, већ на обријано теме (Plann, 1997).

Образовним радом са глувом децом мало се ко бавио, јер је писана традиција од Аристотела до св. Августина Блаженог имплицитно указивала на став да се глуве особе не могу научити говору, тако да глуви нужно морају бити и неми. Често су цитирана Аристотелова опажања да се глуви могу оглашавати, попут животиња, али да не могу артикулисати гласове. Говор настаје деловањем душе на тело. Животиње имају тело, али не и душу која би покренула говор. Пошто је главно обележје чујућег човека говор, главно обележје глуве особе није оштећење слуха, већ недостатак говора. И у савременом шпанском знаковном језику, знак за слушање се показује покретом усмереним ка уснама, а не ка уву. У очима закона глуве особе су биле изједначаване са интелектуално ометеним и душевно оболелим људима. Глуви, према мишљењу шпанског краља Алфонса X, нису могли да оставе тестамент, нити да наследе феудално добро. Они нису сматрани ни валидним сведоцима. Занимљиво је, међутим, да је овај владар из XIII века сматрао да глува особа знаком може да да сагласност за ступање у брак, што је према његовом мишљењу еквивалентно речима чујућих особа (Gascón Rico, 2004).

Први учитељ глувих, који је својим радом довео у питање изречене претпоставке био је Pedro Ponce de León. Мало је вероватно да је Juan Fernandez Navarrete, сликар краља Филипа II, имао било какав утицај на Понсеа. Рођен у племенитој породици, као чујуће дете, оглувео је услед болести у другој години и послат је у манастир, где је научио основе цртања. Своју вештину је усавршавао у Италији, а по повратку у родну Шпанију краљ га је унајмио да ослика Ескоријал. Чувен по изузетном избору боја и експериментисању са светлом Navarrete је, осим надимка Мутави, добио још један – Шпански титан. Иако глув и нем, Navarrete је био врло образован. Изучавао је историју и Свето Писмо у манастиру La Estrella, десет година пре Понсеових ученика. Комуницирао је неком врстом знаковног језика. Непосредно пред смрт написао је тестамент и у њему означио извршиоце своје последње воље. Преминуо је 1579. године, претходно се исповедивши знаковним језиком (Marshark et al., 2001). Да ли је фратар Vicente de Santo Domingo подучавао овог

уметника? То не можемо са сигурношћу знати, јер су могући учитељи глувих пре Понсеовог времена потонули у историјској анонимности.

PEDRO PONCE DE LEÓN

Нема никаквих доказа да је Понсе имао било каква сазнања о едукацији глувих, осим извештаја светог Јована од Беверлија који је покушавао да научи глуве да читају са усана (González Moll, 1992). Иако непосредни утицаји на развој метода и техника подучавања глуве деце никада нису установљени, данас је могуће одредити бар неке друштвене околности које су могле имати пресудан утицај на појаву нове едукативне праксе.

Шпанија је током XVI века била једна од најмноћнијих земаља света, а манастир San Salvador у Оњи, у коме је живео и радио фратар Pedro Ponce de León, био је једна од најмоћнијих институција са краљевским и племићким донацијама и привилегијама. У бенедиктинским самостанима често се ћутало. Говор је био забрањен у капели, трпезарији и спаваоници, као и током извесних периода у току дана. Ћутањем се, како се веровало, негује понизност и спречава празнословље. У таквим околностима, манастирска браћа развила су систем знакова којима су могла да комуницирају током часова тишине. Знаци за објекте из окружења и уобичајене активности, али и за поједина емоционална стања и за све религијске појмове, постојали су вековима пре него што је Понсе ступио у манастир. Стога је манастир у Оњи био готово идеално место за образовање глуве деце.

Школовање је у то доба било намењено само привилегованој класи богатих људи, обично аристократског порекла, а управо је у тој класи и било највише глувих. Укрштање у блиском сродству ради очувања феудалних поседа била је уобичајена појава у Шпанији тога доба. Учестала појава глувоће у овој популацији може се довести у непосредну везу са консангвинитетом. Покушај школовања глуве деце у самостанима имао је двоструку функцију. Требало је децу склонити што даље од очију љубопитљиве јавности, а уједно им осигурати и што боље школовање не би ли, упркос очигледном хендикепу, ипак имала шансе да наследе очево имање.

Први Понсеови ученици били су глува браћа, Francisco и Pedro de Velasco, смештена у манастир San Salvador по налогу њиховог оца, маркиза од Берланга и Аструдиља. Глува браћа су припадала једној од најмоћнијих шпанских породица тога доба. Веласкови су били феудални господари већег броја градова у близини Оње. Родитељи двојице дечака

били су блиски рођаци. Имали су деветоро деце, од чега је најмање четворо било глувих. Прва је у манастир Santa Clara de Medina de Pomar послата, 1544. године, најстарија глува сестра, Хулиана, три године касније у самостан је отишла друга сестра Бернардина, а одмах потом су и глува браћа упућена у манастир. У време када су ступили у манастир, Педро је имао седам, а Франциско једанаест година.

Хуан де Веласко се бринуо да његови глуви синови неће моћи да га наследе. Отуда је још 1543. године упутио молбу Светом Римском Царству да се свим његовим мушким потомцима дозволи наслеђивање, што му је и одобрено. Тако је Хуан де Веласко обезбедио наслеђе својим синовима годинама пре него што је Понсе почео да их подучава (Plann, 1997), али је био свестан да ће његов тестамент можда бити доведен у питање. Његови потомци би могли да буду лишени својих права, не због самог оштењена слуха, већ због изостанка говора. Ако би, неким чудом, они научили да говоре имали би сва права која имају чујући људи.

По доласку у манастир деца су поверена Понсеу. Иако се у једном од докумената наводи да је са очеве стране и сам био племенитог порекла о Понсеовим родитељима се готово ништа не зна. Вероватно је био ванбрачно дете будући да, упркос очигледном таленту, никада није заузимао високе положаје. Понсе је одлично владао манастирским знаковним језиком, који је заправо представљао лексикон без икакве граматике. То је списак знакова коресподентан речима шпанског језика. Треба имати у виду да је овај језик био крајње сведен, јер је комуникацију у манастиру било потребно одржати на неопходном минимуму. С друге стране, глува браћа су, растући у чујућој средини, развила неки систем знакова намењен међусобном споразумевању.

Понсе је одмах увидео да се разум не заснива само на говору, већ да се знање може преносити и покретима руку. Иако се о Понсеовом методу мало зна, готово је извесно да је обуку говора заснивао на писању. Деци је показивао предмете и писане речи које се на те предмете односе. Папири са написаним именима предмета могли су се видети свуда унаоколо. Осим тога, Понсе је имао и свеску са цртежима изнад којих су биле написане речи, илустроване цртежом (López Trujillo, 2005). Значења цртежа и написане речи преноси се знаком. Понсе је сматрао да деца прво треба да науче сва слова па тек да потом вежбају изговор. Алфabet се учио исписивањем слова по прстима и зглобовима руку. Када дете напамет научи азбуку, прво би требало, према Понсеовом мишљењу, да научи речи „У име Оца и Сина и Светога Духа“ и да се прекрсти.

Када су Понсеа једном приликом упитали како је отпочео свој подухват подучавања глуве деце он је препустио Педру де Веласку да одговори, најпре усмено, а затим и да запише одговор: „Знао бих да Вам кажем, Ваша Милости, да док сам био дете које не зна ништа, попут камена, почео сам прво да пишем ствари којима ме је мој учитељ подучавао, а затим да записујем и све шпанске речи у моју свеску, која је у ту сврху направљена. Потом сам, уз Божју помоћ, почео да повезујем гласове, а затим и да их изговарам што сам јаче могао, иако су они из мене излазили са обиљем пљувачке. Затим сам почео да читам историјска дела и за десет година сам прочитао историју целог света. Потом сам научио и латински, уз велику Божју милост, без које ниједан глуви не може опстати“ (Plann, 1997). Педро Веласко је, осим матерњег језика, научио да говори, чита и пише италијански, латински и грчки. Према изјави његовог сестрића изговор му је био иритантан, али је његова интелигенција све то надилазила (Gascón Rico, 2004). Понсе га је обучавао и појању помоћу нота (Plann, 2007).

Понсе је дуже од три деценије подучавао глуве у Оњи. Детаље свог метода описао је у манускрипту који ника није штампан. Данас постоји само једна страница за коју се верује да припада том делу (López Trujillo, 2005).

Понсе се сматра првим учитељем глувих, не само у Шпанији, већ у читавој Европи. На његовом гробу остало је записано „Овде лежи преподобни отац, фратар Педро Понсе, који је завредео вечно памћење због талента који му је Господ подарио – да учи неме да говоре“. Његовом смрћу, 1584. године, прекинуто је подучавање глувих у Оњи.

MANUEL RAMÍREZ DE CARRIÓN

Први Карионов ученик био је Alonso Fernández de Córdoba y Figueroa, пети маркиз Приега. Алонсо је рођен 1588. године, четири године после Понсеове смрти. Био је глув од рођења због укрштања у сродству. Његов деда по оцу био је ожењен својом сестричином. Из тог брака родила се глува девојчица (Алонсова тетка). По мајчиној линији био је у сродству са глувом браћом коју је подучавао Понсе. Алонсо је заправо унук њиховог чујућег брата Ињига. Његова сестра такође је била глува. Алонсо се у осамнаестој години оженио својом блиском рођаком. Занимљиво је да се из тог брака се родило осамнаесторо деце и да ниједно није било глуво (Plann, 1997).

Карион је већ био наставник чујуће деце када је позван у Мантиљу да подучава Алонса, који је био његов први глуви ученик. Иако је

почетком XVII века едукација глувих била и даље везана за мали број ученика којима је посвећивана велика пажња, она се по први пут у историји одвијала ван манастира (Plann, 1997). Алонсо је живео окружен чујућим људима. Карион је 1615. године прекинуо рад са Алонсом због пресељења у Мадрид на позив војвоткиње Хуане од Кордобе која је имала глувог сина. У Мадриду је Карион наставио да подучава глуву децу у породичном окружењу, с тим што је овог пута, осим са глувим Луисом, радио и са његовим чујућим братом. Карион ће још једном, 1636. године, доћи у Мадрид. Овог пута га је лично позвао Филип IV, јер је краљев рођак, Emmanuele Filiberto Amadeus II, син војводе Томаса од Савоје и унук шпанске инфанткиње, такође био глув.

Подучавање ван манастирских зидина није ни једина, нити највећа промена у раду са глувом децом. За разлику од Понсеа, Карион је имао искуство у подучавању чујуће деце, тако да је његов метод рада проистекао из већ постојећих метода рада са општом популацијом. Његов метод је био окренут ка свету чујућих људи. Глувима је било дозвољено да само између себе комуницирају знаковним језиком. Комуникација између глувих и чујућих се, према његовом наређењу, одвијала тако што су чујући користили ручну азбуку, а глуви су одговарали орално. Код Понсеа је обука глувих почињала писањем. Карион је, на супрот томе, инсистирао на артикулацији и фонетском методу. Од деце је тражио да артикулишу појединачне гласове, затим је повезивао гласове у слоге, а слоге у речи. У својој књизи *Maravillas de naturaleza* (Plann, 1997) Карион није навео детаље своје технике, али је у уводу себи приписао заслуге за откриће фонетског метода и метода писања. Наведене технике су постојале већ неколико деценија, ако не и стотина година, али је сасвим могуће да их је Карион први применио на глувој деци.

Карион никада није писао о свом методу рада и улагао је максималне напоре да ове методе нико не открије. Добио је часну реч Луисовог чујућег брата да никоме, ни под каквим околностима, неће открити Карионове методе подучавања. Ипак, данас нам је познато да је положај језика при артикулацији различитих гласова показивао на моделу језика направљеном од животњске коже. Артикулисање шпанског ррр објашњавао је дувањем у модел језика направљеног од папира. Глуви су прво изговарали вокале, па консонанте, затим слоге, и на крају речи. Учили су само глаголе, именице и везнике и само три основна времена. Конкретне именице су показиване, а за емоције је наставник чекао да се ученик нађе у одређеном емоционалном стању, а затим их је називао. Сваког дана би ученика упитао шта је радио и он би му одговарао уз његову помоћ. Када се успостави писање, онда се оно користи за дужу

конверзацију. Сматрао је да читање са усана није могуће научити (Plann, 1997). Иако је у подучавању дозвољавао гестове сматрао је да када год поставимо питање, треба да водимо рачуна да глуви не одговоре гестом (González Moll, 1992).

Артикулација гласова се увежбавала у затвореном простору, када су терапеут и дете били сами, због потребе да се елиминишу средински дистрактори. Други могући разлог који Карион не помиње, али на кој-и наилазимо у извештају једног његовог савременика, јесте кажњавање које се обилато користило током учења артикулације. Карион је буквално дресиран своје ученике, примењујући технике које су се примењивале на животињама. Пожељна артикулација је поткрепљивана, док је неадекватно говорно понашање кажњавано ускраћивањем светла, хране и ударањем штапом по табанима (González Moll, 1992).

Када је Карион умро 1650. године традицију подучавања глувих наставио је његов син Мигел у унук Родриго. Упркос пословичној тајновитости, неки облици рада које је Карион примењивао у подучавању глуве деце познати су нам, јер је његову тајну бар делимично открио Juan Pablo Bonet.

JUAN PABLO BONET

Juan Pablo Bonet се у литератури и данас описује као учитељ глуве деце, који је поставио основне принципе артикулационе наставе. Међутим, реч је о вештом плагијатору, коме је интересовање за проблеме глувих било пролазна авантура.

Бонет је добро познавао класичне језике, италијански и француски. Бавио се политиком, војним пословима и песништвом. Био је секретар многих угледних личности. Тако се и нашао под заједничким кровом са Карионом, радећи као секретар Хуана де Веласка, а потом и његовог чујућег сина Бернардина. Пошто је Карион четири године подучавао Бернардиновог глувог брата Луиса, Бонет је био у прилици да понешто сазна о његовом методу рада.

Сам Бонет није имао никакво интересовање за тај посао. Стицајем околности, нашао се у улози учитеља глувог Луиса када је Карион напустио Мадрид. У раду са Луисом није имао никакав успех. Позната је његова изјава да су глуви једна чудовишта природе која само имитирају људски облик (Plann, 1997).

Неуспех у раду са јединим глумим учеником није га одвратио ни од писања књиге, нити од намере да себе прогласи проналазачем вештине подучавања глувих. Бонет је 1620. године у Мадриду публиковао

књигу *Reduction de las letras y arte para enseñar a hablar los mudos* у којој сасвим извесно описује Карионове методе, не споменувши га ниједном. У књизи каже да слова својим обликом подсећају на изговор гласова. Тако, на пример, ако бисмо тродимензионално слово А положило на бочну страну, оно би нас подсетило на широко отворена уста. Хоризонтална линија показује да уста морају бити отворена све време током артикулације овог вокала. Бонет је веровао да је идеално време за обуку говора код глуве деце период између шесте и осме године. Није сасвим јасно да ли су изнесени ставови оригинално Бонетови или је и у овом делу навео Карионова опажања.

Када је публикувао своју књигу о глумима Бонет је изгубио свако интересовање за ову област и до краја живота се бавио политиком. Упркос очигледном плагијаризму Бонету можемо да захвалимо за податке о Карионовим методама рада, али и за детаљан приказ мануелног алфабета који је касније копиран у многим књигама. Постоје подаци да се овај алфabet користио у Француској и Америци и после двеста година. Карион је свакако знао за Бонетову књигу, али то никада није спомињао (Plann, 1997). И Карион и Бонет су себи приписивали заслуге за подучавање глувих, међусобно се не помињући. Ни у једном тренутку нису споменули ни свог великог претходника, Понсе де Леона.

ЗАКЉУЧАК

Повољан сплет друштвено-историјских околности омогућио је настанак европске сурдологије на шпанском тлу. Колонијална моћ Шпаније XVI века, богатство и углед самостана, темељно образовање и начин живота бенедиктинских монаха и велик број глуве деце у племићким породицама наметнуо је потребу за појавом новог занимања – учитеља глувих.

Радом Понсеа де Леона и Кариона Рамиреса, али и првим уџбеником плагијатора Бонета постављени су темељи сурдопедагогији коју ће, као самосталну професију, установити Переира у XVIII веку.

ЛИТЕРАТУРА

1. Gascón Rico, A., Gabriel Storch de Gracia y Asensio J. (2004). Historia de la educación de los sordos en España y su influencia en Europa y América. Centro de Estudios Ramón Areces.
2. González Moll G. (1992). Historia de la educación del sordo en España. Nau Llibres.
3. Lopez Torrijo, M. (2005). La educación de las personas con sordera: la escuela oralista española. Universitat de València.
4. Marschark, M., Lang, H. G., Albertini, J. A. (2001). Educating deaf students: from research to practice. Oxford University Press.
5. Plann, S. (1997). A silent minority: deaf education in Spain 1550–1835. University of California Press.

SPAIN: THE CRADLE OF EUROPIAN SURDOLOGY

NENAD GLUMBIĆ

Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade

SUMMARY

Up to XVI century it was generally believed that deaf people were uneducable. Since they could not learn to speak they should not legally inherit possessions of their parents. There were many deaf children in aristocratic families of that time, due to consanguineous marriages and they were entrusted to the care of Spanish monks who undertook the teaching of deaf children.

The first teacher of the deaf was fray Pedro Ponce de León. Although his teaching was not limited to speech alone, he became famous by challenging the conventional wisdom that deaf people could not learn to speak. He began his work by teaching deaf students to write and than proceeded to pronunciation.

The second famous teacher of the deaf of that time was Manuel Ramírez de Carrión. Contrary to Ponce's method his students were primarily thought pronunciation and they were discouraged to use sign language.

Some elements of his teaching methods, especially manual alphabet, were revealed in public thanks to plagiarism of Juan Pablo Bonet.

These teachers set strong foundation for establishing surdology as an independent profession in XVIII century, by Jacobo Rodríguez Pereira.

KEY WORDS: deaf, education, manual alphabet